

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՎԵՏԻՍ ՓԱՓԱԶՅԱՆ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՈՒՅՈՒՄ

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՀԱՐՑԸ**

**ԵՎ ՄԵԾ
ԵՂԵՌՆԸ**

1876–2000

Մեկենասությամբ
Արմեն և Բերսաբե Ճերեճեան Հիմնադրամի
ԱՄՆ

This Publication was made possible by
Armen and Bersabe Jerejian Foundation Inc.
USA

*Հեղինակը իր խորին երախտագիտությունն է
Հայտնում Հարգարժան մեկենասին՝
«Արմեն և Բերսաբե Ճերեճեան Հիմնադրամի»
Պրեզիդենտ
Արսեն Ճերեճեանին*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՎԵՏԻՍ ՓԱՓԱԶՅԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՎ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԸ
(1876-2000 թթ.)

A II
85-9-96

ԵՐԵՎԱՆ 2000

947.925 „1876„

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

AVETIS PAPAZYAN

CHRONOLOGY
THE ARMENIAN QUESTION AND THE GENOCIDE
(1876-2000)

Yerevan — 2000

Տպագրվում է Հայաստանի գիտությունների
ազգային ակադեմիայի Արևելագիտության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

ԴՏՀ 941(479.25)
ԳՄԴ 63.3(2Հ)
Փ 311

Փափազյան Ա.

Փ 311 Ժամանակագրություն: Հայկական հարցը և Մեծ եղեռնը.
(1876-2000 թթ.): — Եր.: «Զանգակ-97», 2000. — 48 էջ:

Ավետիս Փափազյանի աշխատասիրությունները կազմված սույն ժամանա-
կագրությունը որոշակի դադարաբաշխ և պատկերացում է տալիս Հայկական
հարցի և Մեծ եղեռնի շուրջ ծավալված դեպքերի և ժամանակի փաս-
տագրական իրադարձությունների մասին:

Նախատեսված է ընթերցող լայն հասարակության համար:

Փ 0503020913 2000
0003(01)-2000

ԳՄԴ 63.3(2Հ)

ISBN 99930-2-096-6

© «Զանգակ-97», 2000

© Փափազյան Ա., 2000

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

2000 թվական, ապրիլ 24:

Հրաքամվ Հայոց Մեծ եղեռնի 85-րդ տարելիցը:

85 տարի առաջ տեղի ունեցավ 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանութիւնը, որի ցավերը մինչև այսօր մորմոքում են վերապրողներին և նրանց ժառանգներին:

Այս օրերին Հայաստանում և Սփյուռքի բոլոր հայկական գաղթօջախներում տեղի են ունենում սգո և հսկումի երեկոներ: Հայաստանի Հանրապետութեան ղեկավարները, հոգևոր առաջնորդները, օտարերկրյա դիվանագետները, հյուրերը Ծիծեռնակաբերդի բարձունքում մեկ րոպե լռութեամբ կրկին գլուխ են խոնարհում հավերժական կրակի առջև:

Առ այսօր, մի շարք երկրների խորհրդարաններ և կառավարութիւններ պաշտօնապես ճանաչել և դատապարտել են հայերի ցեղասպանութիւնը:

Գոհունակութեամբ պիտք է նշել նաև, որ ՀՀ Նախագահ Ռոպերտ Գոչարյանը ՄԱԿ-ի նստաշրջաններում և պետական պաշտօնական հանդիպումներում ելույթ ունենալով, տևապես կոչ է ուղղում միջազգային հասարակութեանը՝ ճանաչելու և դատապարտելու հայերի ցեղասպանութիւնը:

Հայկական հարցի ժամանակագրութիւնը սկսվում է 19-րդ դարի 70-ական թվականներից, սակայն նրա արժարժումը գոյութիւն է ունեցել ավելի վաղ, հանդիսանալով «Արևելյան հարցի» բաղկացուցիչ մասը:

19-րդ դարի վերջին քառորդին և 20-րդ դարի սկզբին արևմտահայութեան հետ առնչվող իրադարձութիւնների և ողբերգական դեպքերի շուրջ հայ և օտար լեզուներով լույս են տեսել բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ, փաստաթղթերի ժողովածուներ, մենագրութիւններ, ականատեսի վկայութիւններ, հուշագրութիւններ, որտեղ հավաստի և վավերագրական նյութերի հիման վրա լիովին պարզաբանվել են

իրական եղելությունները:

Հայկական հարցը և Մեծ եղեռնի փաստը այսօր էլ առավել բուռն թափով շարունակվում է մնալ համաշխարհային պատմագրության, միջազգային հասարակացության և առանձին պետությունների ու շաղկրության կենտրոնում: Այն յուրովի մեկնաբանություն է գտել նաև թուրքական պատմագրության և պետական գործիչների հակահայկական քաղաքականության շրջանակներում, ուր ամեն ջանք գործադրվում է քողարկելու այդ ողբերգական դեպքերը, աղավաղելու պատմական ճշմարտությունը և հատկապես հերքելու Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում տեղի ունեցած հայերի հալածանքներն ու կոտորածները:

Մինչդեռ, ամբողջ աշխարհին հայտնի է, թե ինչպես արյունոտ սուլթան Աբդուլ Համիդը և հետագայում երիտթուրքերի կառավարությունը դաժան հալածանքների և կոտորածների միջոցով ձգտեցին լուծել հայկական հարցը Օսմանյան կայսրությունում, և ինչպես իրենց նենգ ու բարբարոսային քաղաքականությունը իրագործելու պատեհ առիթը հանդիսացավ Առաջին համաշխարհային պատերազմը...:

Իրականություն է նաև, որ Բեռլինի վեհաժողովից հետո, երբ Հայկական հարցը դարձավ եվրոպական տերությունների դիվանագիտական խարդախությունների շահագործման առարկա, այն ծանրագույն ողբերգական հետևանքներ ունեցավ թուրքական բռնապետության լծի տակ հեծող հայ ժողովրդի ճակատագրի համար: Ինչպես ժողովրդական առածն է ասում՝ «Հոնքը սարքելու տեղ, աչքը հանեցին»:

Բոլոր դեպքերում պայքարը շարունակվում է: Եվ հեռու չէ այն օրը, որ հայ ժողովրդի նկատմամբ կատարված բարբարոսային ցեղասպանությունը դատապարտվի միջազգային չափանիշով և արդար հատուցում ստանա նրա հողային պահանջատիրությունը:

Գիրքը նվիրվում է Մեծ եղեռնի 85-րդ տարելիցին:

1876 թ.

Դեկտեմբեր,- Կ. Պոլսում հրավիրվեց եվրոպական մեծ տերությունների դեսպանախորհուրդը Օսմանյան կայսրության քրիստոնիա ազգաբնակչության վիճակը բարելավելու համար: Սակայն այն ձախողվեց «Սահմանադրություն» ազդարարող հրանոթների կեղծ համազարկի տակ:

1877 թ.

Ապրիլ 24,- Սկսվեց ռուս-թուրքական պատերազմը բալկաններում և պատմական Հայաստանի տարածքում, որն ավարտվեց Ռուսաստանի հաղթանակով:

1878 թ.

Մարտ 3,- Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև ստորագրվեց Սան-Ստեֆանոյի պայմանագիրը, որի 16-րդ հոդվածը վերաբերում էր Արևմտյան Հայաստանում բարենորոգումներ անցկացնելու ծրագրին:

Մարտ 8,- Հայկական հարցը եվրոպական տերություններին ներկայացնելու և այնուհետև Բեռլինի վեհաժողովին մասնակցելու նպատակով Կ. Պոլսից մեկնեց հայ պատվիրակությունը Մ. Խրիմյանի գլխավորությամբ:

Հունիս 13-հուլիս 13,- Տեղի ունեցավ Բեռլինի վեհաժողովը: 61-րդ հոդվածը վերաբերում էր Օսմանյան կայսրության հայաբնակ վայրերում բարենորոգումներ անցկացնելու ծրագրին:

Օգոստոս,- Վանում ստեղծվեց «Սև խաչ» գաղտնի կազմակերպությունը:

1879 թ.

Օգոստոս,- Սուլթանական Թուրքիան սկսեց բացահայտորեն գործադրել իր հայահալած քաղաքականությունը:

1880 թ.

Օգոստոս 30,- Բարձրագույն դռան հրամանով արգիլվեց Հայաստան և հայրենասիրական անվանումների ու նկարների օգտագործումը:

Սեպտեմբեր 7,- Եվրոպական տերությունները համատեղ հուշագիր ներկայացրին Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարություն: Մատնանշելով հայաբնակ վայրերում շարունակվող կեղեքումները, պահանջվում էր կյանքի կոչել բարենորոգումներ անցկացնելու ծրագիրը:

Արևմտահայերին օսմանյան ծանր լծից ազատագրելու նպատակով սկսվեց հայ ֆիդայական (հայդուկային) խմբերի կազմավորումը, որն ավելի աշխուժացավ 1894-96 թթ. կոտորածների ընթացքում և հետագայում:

1881 թ.

Մայիս,- Կարինում ստեղծվեց «Պաշտպան Հայրենյաց» գաղտնի կազմակերպությունը, ինչպես նաև «Զինակիր» խումբը:

1884 թ.

Հունիս,- Թուրքական հարկային կեղեքումների դեմ ապստամբություն բռնկվեց Զեյթունում:

1885 թ.

Վանում ստեղծվեց առաջին հայկական ազգային քաղաքական կուսակցությունը՝ «Արմենական կազմակերպությունը»:

1887 թ.

Ժնևում կազմակերպվեց Հնչակյան կուսակցությունը:

1889 թ.

Մայիս 21,- Ստեղծվեց «Իթթիհատ վե թերաքքի» («Միություն և առաջադիմություն») նախնական անվանումը՝ «Օսմանյան միության կազմակերպություն» Թուրքական քաղաքական կուսակցությունը, որը Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում իրագործեց հայերի ցեղասպանությունը:

1890 թ.

Թիֆլիսում կազմակերպվեց Հայ հեղափոխական դաշնակցություն կուսակցությունը:

Հունիս 20,- Տեղի ունեցավ ընդհարում թուրքական զորքի և Կարինի անգեն հայ բնակչության միջև:

Հունիս 19,- Կ. Պոլսում Հնչակյան կուսակցությունը կազմակերպեց «Գում-Գափու»ի ցույցը:

1891 թ.

Սուլթան Աբդուլ Համիդը հայերի ազգային ազատագրական պայքարը ճնշելու համար քցուրդ ցեղախմբերից կազմակերպեց «Համիդիե» անկանոն զորագնդերը:

1894 թ.

Օգոստոս 1,- Սկսվեց Սասունի հերոսական ինքնապաշտպանությունը: Տեղի ունեցան կոտորածներ թուրքական կանոնավոր բանակի և «Համիդիե» զորագնդերի կողմից:

1895 թ.

Հունվար 23,- Մեծ տերությունների Կ. Պոլսի դեսպանների պահանջով Սասուն ժամանեց թուրքական կառավարական քննիչ հանձնաժողովը հայերի կոտորածների հանցագործների բացահայտելու համար:

Փետրվար 8,- Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Մատթեոս Իզմիրլյանը թուրքիայի արդարադատության նախարար Ռըզա փաշային ուղղված ուղերձում (թաքրիր) մանրամասն տեղեկացնում է հայաբնակ վայրերում հայերի հանդեպ կատարվող հակաօրինական արարքների, կեղեքումների և սպանությունների մասին:

Մայիս 11,- Կ. Պոլսի՝ Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի դեսպանները հայկական բարենորոգումներ ներկայացնող նախագիծը ներկայացրին Բարձրագույն դուռ:

Մեպտեմբեր 30,- «Մայիսյան բարենորոգումների ծրագիրը» կյանքի կոչելու պահանջով Հնչակյան կուսակցությունը բողոքի ցույց կազմակերպեց Կ. Պոլսում (Պապը Ալիի ցույցը):

Հոկտեմբեր 5-նոյեմբեր 1,- Արևմտահայերի զանգվածային կոտորածներ Կ. Պոլսում և հայաբնակ վայրերում:

Հոկտեմբեր 12,- Ապստամբություն Զեյթունում:
1896 թ.

Հունիս 3,- Սկսվեց վանի հերոսական ինքնապաշտպանությունը:

Օգոստոս 14,- Հայկական բարենորոգումներին եվրոպական տերությունների ուշադրությունը բևեռելու համար Դաշնակցություն կուսակցությունը կազմակերպեց Կ. Պոլսի «Բանկ Օթոմանի» գրավումը:

Օգոստոս,- Հայերի զանգվածային կոտորածներ Կ. Պոլսում:

1897 թ.

Հունիս 25,- Դաշնակցություն կուսակցությունը կազմակերպեց Խանասորի արշավանքը:

1901 թ.

Նոյեմբեր 1-27,- Տեղի ունեցավ ազգային ազատագրական շարժման հերոս Անդրանիկի ջոկատի և թուրքական զորամասերի կռիվը Ս. Առաքելոց վանքում:

1902 թ.

Հունիս 4-7,- Բրյուսելում տեղի ունեցավ միջազգային կոնֆերանս հայկական հարցի արդարացի լուծման համար:

1904 թ.

Փետրվար-մայիս,- Տեղի ունեցավ Սասունի հերոսական ինքնապաշտպանությունը:

1905 թ.

Հունիս 21,- Դաշնակցություն կուսակցությունը մահափորձ նախաձեռնեց Սուլթան Աբդուլ Համիդի դեմ:

1906 թ.

Հայ հասարակական քաղաքական գործիչ Պողոս-Նուբար փաշայի նախաձեռնությամբ Կահիրեում հիմնադրվեց Հայկական բարեգործական ընդհանուր միությունը:

1908 թ.

Հունիս 24,- Երիտթուրքերի հեղաշրջումը Օսմանյան

կայսրությունում: Վերականգնվեց 1876 թ. «Սահմանադրությունը»:

1909 թ.

Մարտ 31-ապրիլ 13,- Ատանայի և շրջակա հայության կոտորածը:

1910 թ.

Ստեղծվեց «Հայ օգնության միությունը» դաշնակցական գործիչ Ակնունու (Ս. Մալումյան) նախաձեռնությամբ (նախնական անվանումները՝ «Դաշնակցության կարմիր խաչ», «Հայկական կարմիր խաչ»):

1911 թ.

Փետրվար 14,- Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Հովհաննես Արշարունին թուրքիայի արդարադատության նախարարին ուղղված ուղերձում (թաքրիր) տեղեկացնում է հայաբնակ գավառներում տեղի ունեցող թուրք պաշտոնատար անձանց անօրինական արարքների, հայերի սպանության և ունեցվածքի հափշտակման մասին:

1912 թ.

Հոկտեմբեր 9,- Սկսվեց բալկանյան պատերազմը, որին մասնակցեց Անդրանիկը իր ջոկատով:

Նոյեմբեր 10,- Կաթողիկոս Գևորգ 5-րդը հատուկ կոնտակով ստեղծեց «Ազգային պատվիրակություն» հանձնախումբը Պողոս-Նուբար փառայի գլխավորությամբ:

1913 թ.

Հունիս 3-24,- Քննարկվեց Կ. Պոլսի ռուսական դեսպանատան խորհրդական Ա. Մանդելշդամի խմբագրությամբ կազմված Արևմտյան Հայաստանի բարենորոգումներին վերաբերող նախագիծը:

1914 թ.

Փետրվար 8,- Մեծ տերությունների և թուրքիայի կողմից ստորագրվեց հայկական բարենորոգումների ծրագիր: Որպես կառավարիչներ Կ. Պոլիս ժամանեցին՝ հոլանդացի

Վեսթենենկը և նորվեկիացի Հոֆֆը: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ծագումով ծրագիրը մնաց թղթի վրա:

Հունիս 23,- Ռուսական բանակի շարքերում, Արևմտյան Հայաստանը ազատագրելու նպատակով, նախաձեռնվում է կազմակերպել հայ կամավորական ջոկատներ:

Օգոստոս 1,- Սկսվեց Առաջին համաշխարհային պատերազմը:

Հոկտեմբեր 20,- Ռուսաստանը պատերազմ հայտարարեց Թուրքիային:

1915 թ.

Սկզբներին,- Արևմտահայերին տեղահանելու և բնաջնջելու նպատակով տեղի ունեցավ «Իթթիհատ վե թերաքքի» («Միություն և առաջադիմություն») կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի գաղտնի նիստը:

Դեկտեմբեր 16,- Թուրքական կառավարությունը չեղյալ հայտարարեց 1914 թ. փետրվարի 8-ին ստորագրած հայաբնակ նահանգներում բարենորոգման գործադրման ծրագիրը:

Ապրիլ 24 լույս 25-ի գիշերը,- Հայոց Մեծ եղեռնի սկիզբը: Կ. Պոլսում 800 հայ մտավորականների ձերբակալումը, աքսորն ու սպանությունը:

Ապրիլ 26,- Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք՝ Զավեն Արքեպիսկոպոսի կողմից հաջորդաբար Մեծ Վեզիր Սալիդ փաշային է ներկայացվում երկու ուղերձներ (Թաքրիր), որտեղ, նկատի ունենալով արևմտահայության օրհասական ծանր կացությունը, նախազգուշացվում է միջոցներ ձեռնարկել կանխելու սպասվող ահավոր աղետը:

Հայերին տեղահանելու և կոտորելու նպատակով գաղտնապես ստեղծվեց «Թեշքիլաթ-ը մահսուսեն» (հատուկ կազմակերպություն): Այն գլխավորում էր «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի անդամ՝ դոկտ. Բեհադդին Շաքիրը:

Հայերի տեղահանություն և կոտորածի գաղտնի

հրամանը չկատարելու համար պաշտոնագրկվեցին մի շարք
թուրք գործիչներ. Անկարայի վալի (նահանգապետ) Մազհար
բեյը, Քասաթամունիի վալի Ռեշիդ փաշան, Յոզղաթի նախկին
մուֆասարրիֆ (Սանջակի կառավարիչ) Ջեմալ բեյը, Բալուի
մուֆասարրիֆի տեղակալ՝ Ալի Իմի բեյը, Քյոթահիայի
մուֆասարրիֆ՝ Ֆայիք Ալի բեյը, Գոնիայի և աջնուհետե
Հալեպի վալի՝ Ջելալ բեյը, Դիարբեքիրի վալիի երկու տեղա-
կալները. դատապարտվեցին մահվան, և այլն:

Ապրիլ և հետագա ամիսներին, - Ինքնապաշտպա-
նության կռիվներ՝ Վանում, Շապին-Գարահիսարում, Ջեյթու-
նում, Մուսա Լեռում, Ուրֆայում, Հաջընում, Յոզղաթում,
Սասունում, Մուշում, Շատախում:

Մայիս 8,- Արամ Մանուկյանը նշանակվում է Վանի
նահանգապետ:

Մայիս 21,- Թուրքական կառավարությունը հրապարա-
կեց օրենք (3 կետերից) ռազմական գոտուց հայերի
տեղահանության և պատժամիջոցների մասին:

Մայիս 24,- Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի
կառավարությունները համատեղ հուշագիր ներկայացրին
երիտթուրքերի կառավարության՝ անհապաղ դադարեցնելու
հայերի կոտորածները Օսմանյան կայսրությունում:

Մայիս 26,- Թուրքական կառավարությունը որոշում
ընդունեց հայերի լքյալ գույքերի մասին, բայց այն մնաց
թղթի վրա:

Մայիս 30,- Թուրքական կառավարությունը հաստատեց
արևմտահայերի նկատմամբ արդեն գործադրվող «Տեղահա-
նության ժամանակավոր օրենքը»:

Մայիս 31,- Սուլթան Մեհմեդ Ռեշադի հրամանագրով
Ջեյթունը վերանվանվեց Սուլեյմանիե:

Հունիս 15,- Կ. Պոլսի «Սուլթան Պալատ»-ի հրապա-
րակում կախաղան բարձրացվեցին Հնչակյան կուսակցության
20 անվեհեր ղեկավար գործիչներ:

1916 թ.

Անողորձաբար շարունակվեց հայերի բնաջնջումն ու տեղահանությունը դեպի Սիրիայի անապատները: Ամբողջ Օսմանյան կայսրությունում զոհ դնացին ավելի քան մեկուկես միլիոն անմեղ հայեր: Արևմտյան Հայաստանը հայաթափվեց: Մեծ Եղեռնի ընթացքում ավերվեցին և հողին հավասարվեցին 1629 վանքեր, եկեղեցիներ, մատուռներ: Հրկիզվեցին հազարավոր մազադաթյա հնագույն ձեռագրեր և պաշտամունքային մասունքներ:

Մարտ 6,- Անգլիայի և Ֆրանսիայի միջև տեղի ունեցավ «Սայքս-Փիքո»յի գաղտնի համաձայնագիրը՝ Օսմանյան կայսրության տարածքը բաժանելու մասին, որտեղ անտեսվեց Արևմտյան Հայաստանն ու հայկական հարցը:

Հոկտեմբեր 27,- Լոնդոնում համաձայնություն կնքվեց Հայկական լեգիոն (զորագուհի) ստեղծելու մասին:

1917 թ.

Նոյեմբեր 7,- Ռուսաստանում տեղի ունեցավ Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխությունը:

Դեկտեմբեր 29,- Խորհրդային Ռուսաստանի ժողովրդասովետը ընդունեց «Թուրքահայաստանի մասին դեկրետ»ը (վերականգնելու հայ ժողովրդի իրավունքները Արևմտյան Հայաստանում): Մնաց թղթի վրա:

1918 թ.

Փետրվար,- Սկսվեց Թուրքական բանակի լայնածավալ հարձակումն ու առաջխաղացումը Հայաստանի տարածքի վրա:

Մարտ 3,- Ստորագրվեց Բրեստ-Լիտովսկի հաշտության պայմանագիրը, ըստ որի Ռուսաստանը Թուրքիային էր զիջում Արևելյան Հայաստանի որոշ մասը և Արևմտյան Հայաստանի ամբողջ տարածքը:

Մայիս 21-28,- Տեղի ունեցավ Սարդարապատի հերոսական ճակատամարտը:

Մայիս 23-29,- Տեղի ունեցան Բաշ-Աբարանի և Ղարաքիլիսեի (այժմ՝ Վանաձոր) հերոսամարտերը:

Մայիս 28,- Ազատ և անկախ Հայաստանի Հանրապետության հռչակումը: Վարչապետ ընտրվեց Հովհաննես Քաջազնունին:

Հունիս 4,- Ստորագրվեց Բաթումի պայմանագիրը Օսմանյան կայսրության և նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետության միջև: Այն Թուրքական կառավարության կողմից թելադրված ծանր պայմանագիր էր, որը կարճ ժամանակից հետո Հայաստանի Հանրապետությունը չեղյալ համարեց:

Սեպտեմբեր 19,- Հայկական լեգիոնը հաղթանակ տարավ Արարացի ճակատամարտում:

Հոկտեմբեր 30,- Ստորագրվեց Մուսրոսի զինադադարի պայմանագիրը: Թուրքիայի պարտությունը Առաջին համաշխարհային պատերազմում:

Նոյեմբեր 4,- Կ. Պոլսում Ահմեդ Իզզետ փաշայի դահլիճը որոշում կացացրեց Օսմանյան կայսրությունը Առաջին համաշխարհային պատերազմի մեջ ներքաշելու և հայերի տեղահանությունն ու կոտորածը կազմակերպելու հանցանքով դատական պատասխանատվության ենթարկել երիտթուրքական կառավարության ղեկավարներին:

Այս թվականից սկսած մինչև 1923 թվականը թուրքերի կողմից զանգվածային նոր կոտորածներ տեղի ունեցան Կիլիկիայում, Արևելյան Հայաստանում և Թուրքիայի հայաբնակ ալլ վայրերում:

1919 թ.

Մարտ 8,- Հրապարակվեց սուլթան Մեհմեդ 6-րդ Վահիդետտինի կայսերական հրովարտակը՝ երիտթուրքական կառավարության ղեկավարներին և «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության պարագլուխներին դատելու մասին:

Ապրիլ 8,- Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանը

հրապարակեց Յոզղաթի հայության տեղահանության և կոտորածի հանցագործներին վերաբերող դատավճիռը:

Ապրիլ 11,- Յոզղաթի հայությանը կոտորելու ծանր հանցանքով Կ. Պոլսի «Սուլթան Պալատի»-ի հրապարակում կախաղան բարձրացվեց Յոզղաթի մութասարրիֆի տեղակալ՝ Քեմալ բեյը:

Ապրիլ 27,- Կ. Պոլսում սկսվեց երիտթուրքական կառավարության ղեկավարների և «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի անդամների դատավարությունը:

Մայիս 2,- Հրապարակվեց Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանի Բյույուք Դերեի (Ստամբուլի արվարձաններից) տեղահանության հանցագործներին վերաբերող դատավճիռը:

Մայիս 22,- Հրապարակվեց Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանի Տրապիզոնի հայության տեղահանության և կոտորածի հանցագործներին վերաբերող դատավճիռը:

Մայիս,- «Մերձավոր արևելքի ամերիկյան օգնության կոմիտե»-ն օգնություն է կազմակերպում հայ որբերին և չքավոր ընտանիքներին:

Հունիս 21,- Կ. Պոլսում սկսվեց «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության շրջանային պատասխանատու քարտուղարների և այլ պաշտոնատար անձանց դատաքննության նիստերը:

Հուլիս 5,- Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանի դատավճռով մահվան դատապարտվեցին Թալեաթը, Ջեմալը, էնվերը, Դոկտ. Նազիմը: Այլ դատավճիռներով մահվան դատապարտվեցին նաև Դոկտ. Բեհադդին Շաքիրը, Տրապիզոնի վալի Ջեմալ Ազմին, կուսակցության Տրապիզոնի պատասխանատու քարտուղար՝ Նաջիլ բեյը:

1920 թ.

Հունվար 8,- Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանը

հրապարակեց «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության շրջանային պատասխանատու քարտուղարների հայերի տեղահանության և կոտորածին վերաբերող դատավճիռը:

Հունվար 13,- Կ. Պոլսի Ռազմական արտակարգ ատյանը հրապարակեց խարբերդի հայերի տեղահանության և կոտորածի հանցագործներին վերաբերող դատավճիռը:

Ապրիլ,- Սկսվեց Այնթապի հայության հերոսական ինքնապաշտպանական կռիվները թուրք բռնակալների դեմ, որը շարունակվեց մինչև 1921 թ. փետրվարը:

Ապրիլ 19,- Սան-Ռեմոյում (Իտալիա) տեղի ունեցած Անտանտայի պետութայունների խորհրդաժողովում առաջարկություն եղավ ԱՄՆ-ի նախագահ Վ. Վիլսոնին ստանձնելու Հայաստանի մանդատը (հոգատարությունը):

Օգոստոս 10,- Ստորագրվեց Սևրի (Փարիզի մոտակայքում) հաշտության պայմանագիրը Ավետիս Ահարոնյանի մասնակցությամբ: 88-93 հոդվածներով թուրքիան ճանաչում էր ազատ և անկախ Հայաստանի պետութայունը: ԱՄՆ-ի նախագահ Վ. Վիլսոնի նախաձեռնությամբ ստեղծվելու էր մոտ 150 հազար քառ. կմ տարածքով Հայաստան մինչև Սև Ծովի ափերը: Այն չվավերացվեց և չիրագործվեց կյանքում:

Հունիս 1,- ԱՄՆ-ի Ծերակույտը մերժեց նախագահ Վ. Վիլսոնի Հայաստանի վրա մանդատ հաստատելու առաջարկը:

Սեպտեմբեր 21,- Սկսվեց հայ-թուրքական պատերազմը:

Դեկտեմբեր 1,- Ադրբեջանի հեղափոխական խորհուրդը հայտարարեց, որ ճանաչում է Լեռնային Ղարաբաղը, Զանգեզուրը, Նախիջևանը որպես Հայաստանի բաղկացուցիչ մասեր:

Դեկտեմբեր 2,- Հայաստանի Հանրապետության խորհրդայնացումը:

Դեկտեմբեր 3,- Ստորագրվեց Ալեքսանդրապոլի հաշտության պայմանագիրը Հայաստանի և թուրքիայի միջև: Հայաստանը ունեցավ տարածքային ծանր կորուստներ:

1921 թ.

Փետրվար 1,- Լոնդոնում տեղի ունեցած խորհրդա-
ժողովում Անգլիայի և Ֆրանսիայի կողմից օրակարգի հարց
դարձավ Թուրքիայում «Հայկական ազգային օջախներ»
ստեղծելու գաղափարը (հետագայում մնաց թղթի վրա):

Մարտ 15,- Բեռլինում Սողոմոն Թեհլիրյանը ահաբեկեց
Թուրքիայի ներքին գործերի նախարար՝ Թալեաթին:

Մարտ 16,- Մոսկվայում ստորագրվեց սովետա-թուր-
քական բարեկամության և եղբայրության պայմանագիրը:
Այն ուղղված էր Սևրի պայմանագրի դեմ: Անտեսվեցին
Հայաստանի շահերը, Թուրքիային զիջելով հայկական հողա-
յին տարածքներ (Կարսի նահանգը, Սուրմալիի և Նախ-
իջևանի մարզերը և այլն):

Հունիս 5,- Ռուսաստանի Խորհրդային Համայնավար
կուսակցության Կովկասյան բյուրոն Ստալինի նախաձեռնու-
թյամբ որոշում կայացրեց Լեռնային Ղարաբաղի տարածքը
Ադրբեջանին հանձնելու մասին:

Հոկտեմբեր 1,- Կ. Պոլսում ստեղծվեց Ռամկավար
ազատական կուսակցությունը:

Հոկտեմբեր 13,- Ստորագրվեց Կարսի պայմանագիրը մի
կողմից քեմալական Թուրքիայի և Հայաստանի, Ադրբեջանի,
Վրաստանի խորհրդային հանրապետությունների միջև: Տեղի
ունեցան սահմանային ճշտումներ: Կազմավորվեց Նախիջևա-
նի ինքնավար հանրապետությունը Ադրբեջանի գերիշխա-
նության տակ:

Դեկտեմբեր 6,- Հռոմում Արշավիր Շիրակյանը ահաբե-
կեց Մեծ Վեզիր Սալիդ Հալիմ փաշային:

1922 թ.

Ապրիլ 17,- Բեռլինում Արամ Երկանյանը և Արշավիր
Շիրակյանը ահաբեկեցին «Թեշքիլաթ-ը մահսուսե»ի նախա-
գահ Բեհադդին Շաքիրին և Տրապիզոնի նախկին նահան-
գապետ՝ Զեմալ Ազմիին:

Հունիս 25,- Թիֆլիսում Պետրոս Տեր Պողոսյանը և Արտաշես Գևորգյանը Ահաբեկեցին ծովային նախարար՝ Ջեմալ փաշային:

Օգոստոս 4,- Թուրքմենիստանի առաջին Հիսարյան հատուկ հեծյալ բրիգադի հրամանատար Հակոբ Մելքումովի ձեռքով Ջաղան Ղըշլաղում ահաբեկվեց էնվերը:

Սեպտեմբեր 9,- Իզմիրում սկսվեց հայ և հույն բնակչության կոտորածը քեմալական կանոնավոր զորքի կողմից:

1923 թ.

Հունիս 24,- Ստորագրվեց Լոզանի հաշտության պայմանագիրը: Այն փոխարինեց Սևրի պայմանագիրն, մոռացության տալով հայկական հարցը:

1924 թ.

Հունիս 12,- Մեծ մարդասեր, նորվեգիացի գիտնական Ֆ. Նանսենի նախաձեռնությամբ Ազգերի լիգան որոշում կայացրեց «Նանսենյան» անձնագիր տրամադրել կոտորածից փրկված հայերին:

Ստեղծվեց Հայ Դատի հանձնախումբը:

1939 թ.

Օգոստոս,- Ֆաշիստական զորքերի (Օգոստոս 22) Լեհաստան ներխուժելու նախօրյակին Ա. Հիտլերը հայտարարեց. «Ո՞վ է վերջո, այսօր խոսում է հայերի ոչնչացման մասին»:

1945 թ.

Նոյեմբեր 29,- Կաթողիկոս Գևորգ Ե-րդը դիմեց ԽՍՀՄ-ն, ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի կառավարութուններին՝ Խորհրդային Հայաստանին միացնելու Թուրքիայի տարածքում գտնվող Արևմտյան Հայաստանի հողերը:

1947 թ.

Ապրիլ 30,- Նյու Յորքում տեղի ունեցավ հայկական համաշխարհային վեհաժողով, որտեղ քննարկվեցին հայերի հողային պահանջատիրութունը և դեպի հայրենիք ներգաղթ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊՐԵՑԻԴԵՆՏԻ ԱԿՏԻ
1994.08.07

կազմակերպելու հարցերը:

1948 թ.

Դեկտեմբեր 9,- ՄԱԿ-ի գլխավոր ժողովը որոշում ընդունեց ցեղասպանության հանցագործությունը կանխելու և դրա համար պատիժներ սահմանելու, ինչպես նաև այն մասին, որ ցեղասպանությունը վաղեմության ժամկետ չունի:

1953 թ.

Մայիս 30,- ԽՍՀՄ-ի կառավարությունը պաշտոնապես հրաժարվեց Հայաստանին վերաբերող հողային պահանջատիրությունից:

1965 թ.

Ապրիլ 20,- Ուրուգվայի Արևելյան հանրապետության ծերակույտի և ներկայացուցիչների Պալատի միացյալ ժողովում ընդունվեց օրենք հայ նահատակների հիշատակի օրվա առթիվ:

Ապրիլ 24,- Աշխարհի մոտ 25 երկրներում նշվեց Մեծ եղեռնի 50-ամյա տարելիցը և հարգանքի տուրք մատուցվեց անմեղ զոհերի հիշատակին:

Էջմիածնի մայր տաճարի բակում կանգնեցվեց հուշարձան՝ «Խաչքար աղոթքի և ուխտի, ի հիշատակ 1915 թվականի չարագործության զոհ դարձած հայերի»:

Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին հուշարձան կանգնեցվեց նաև Կալիֆորնիա նահանգի Մոնթեբելլո հայասոժ քաղաքում:

Հետագա տարիներին Հայաստանում և Աշխարհի հայաբնակ բոլոր վայրերում հիմնադրվեցին և բացումը կատարվեցին Մեծ եղեռնի անմեղ զոհերի հիշատակին կառուցված հուշարձաններ:

Հունիս 15,- Հելսինքիում կայացած խաղաղության կողմնակիցների համաշխարհային վեհաժողովը դատապարտեց Օսմանյան կայսրությունում տեղի ունեցած 1915-ի ցեղասպանությունը:

1967 թ.

Նոյեմբեր 28,- Երևանում Ծիծեռնակաբերդի բարձունքի վրա բացվեց 1915 թ. Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին նվիրված հուշարձան կոթողը:

1970 թ.

Սկզբներին,- Ստեղծվեց «Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակը»:

1972 թ.

Վաշինգտոնում ստեղծվեց Ամերիկայի հայկական համագումարը՝ հայկական հարցի և Մեծ եղեռնի հարցերի տեղեկատվության ու պաշտպանության կազմակերպություն:

1973 թ.

Ապրիլ 24,- Ֆրանսիայի Մարսել քաղաքում կանգնեցվեց հուշարձան 1915 թ. Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին:

1973 թ.

Հուլիս,- ՄԱԿ-ի ռասիզմի ու ցեղասպանության կանխման հանձնաժողովը քննարկեց 1915-ի հայոց Մեծ եղեռնը:

1974 թ.

Մարտ 6,- ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովը քննարկումների ընթացքում 1915-ի Մեծ եղեռնը բնութագրեց որպես 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանություն:

1975 թ.

Ապրիլ 8,- ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի ներկայացուցիչների պալատի ընդունած բանաձևում ճանաչվեց հայերի ցեղասպանությունը:

Ապրիլ 24,- Հունաստանի մայրաքաղաք Աթենքում, Իտալիայի Միլան քաղաքում, ինչպես նաև Լիբանանի մայրաքաղաք Բեյրութի մոտակայքում գտնվող Բիզֆայա գյուղում տեղի ունեցան 1915 թ. Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին նվիրված հուշարձանների բացումը:

1978 թ.

Ապրիլ 24,- Ֆրանսիայի Լիոն քաղաքում կանգնեցվեց

հուշարձան՝ Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին:

1984 թ.

Ապրիլ 13-16,- Փարիզում «Ժողովուրդների միջազգային ասոցիացիայի» գումարած նիստերում դատապարտվեց հայերի ցեղասպանությունը և այն բռնութաբարվեց որպես միջազգային չափանիշի հանցագործություն:

Ապրիլ 24,- Փարիզի Ալֆորվիլի շրջանում կանգնեցվեց հուշարձան Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին:

1985 թ.

Հունիս-Դեկտեմբեր,- ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի վերին Պալատ՝ Մերակույտում քննարկվեց հայերի ցեղասպանության հարցը:

Օգոստոս 27,- ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների Հանձնա-
Ժողովը քննարկեց Հայոց Մեծ եղեռնի հարցը և ընդունեց դրական որոշում:

1987 թ.

Ապրիլ 24,- Գերմանիայի Շտուտգարտ քաղաքում կանգ-
նեցվեց խաչքար հուշարձան՝ Մեծ եղեռնի զոհերի հիշա-
տակին:

Հունիս 18,- Ֆրանսիայի Ստրազբուրգ քաղաքում Եվրո-
պական խորհրդի ընդունած որոշման մեջ դատապարտվեց
հայերի ցեղասպանությունը:

1988 թ.

Փետրվար 20,- ԼՂԻՄ-ի մարզային խորհուրդը որոշում
ընդունեց դուրս գալ Ադրբեջանի կազմից և միանալ Հայաս-
տանին:

Սկսվեց Արցախի ազատագրության պայքարը:

Փետրվար 27-29,- Ադրբեջանի Սումգայիթ քաղաքում
կազմակերպվեց հայերի ջարդ և տեղահանություն:

Հունիս 15,- Հայաստանի ԽՍՀ-յան Գերագույն խորհուր-
դը որոշում ընդունեց ԼՂԻՄ-ը Հայկական ԽՍՀ-յան կազմի
մեջ ընդունելու վերաբերյալ:

Նոյեմբեր,- Հայերի ջարդեր տեղի ունեցան Բաքվում,

Կիրովապատում և հայաբնակ այլ վայրերում:

Դեկտեմբեր 7,- Հայաստանում տեղի ունեցավ մեծ աղետ:
Ահավոր երկրաշարժը ցնցեց հայոց աշխարհը:

1989 թ.

Ապրիլ 24,- Ավստրալիայի Սիդնեյ քաղաքում կանգնեցվեց հուշարձան Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին:

Նոյեմբեր 22,- Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը ընդունեց օրենք. «Օսմանյան Թուրքիայում 1915-ի հայերի ցեղասպանության դատապարտման մասին»:

1990 թ.

Ապրիլ,- Երևանում տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով նվիրված Մեծ եղեռնի 75-րդ տարելիցին:

Աշխարհի տարբեր երկրների գիտնականները իրենց ելույթներում դատապարտեցին հայերի ցեղասպանությունը:

1991 թ.

Սեպտեմբեր 2,- Հռչակվեց Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետությունը:

Սեպտեմբեր 21,- Հռչակվեց Հայաստանի անկախ հանրապետությունը:

Հոկտեմբեր 16,- Հայաստանի Հանրապետության նախագահ ընտրվեց Լևոն Հակոբի Տեր-Պետրոսյանը:

1994 թ.

Ապրիլ,- Աշխարհի տարբեր երկրների խորհրդարաններում առանձին պետական գործիչներ և մտավորականներ իրենց ելույթներում, հարգանքի տուրք մատուցելով Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին, դատապարտեցին հայերի ցեղասպանությունը:

Ապրիլ 22,- Ռուսաստանի Դաշնության Պետական դոման, քննարկելով 1915-ի հայերի ցեղասպանության հարցը, իր հայտարարության մեջ դատապարտեց Օսմանյան կայսրությունում թուրքական կառավարության կողմից գործադրված ցեղասպանությունը և իր կարեկցանքն հայտնեց

հայ ժողովրդին:

Օգոստոս,- վախճանվեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Հայաստանի Հանրապետութեան ազգային հերոս, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգեն Առաջինը:

Նոյեմբեր,- Հունաստանի խորհրդարանը պաշտոնապես ճանաչեց Հայոց Մեծ եղեռնը, Ապրիլի 24-ը ընդունելով ցեղասպանութեան ենթարկված հայերի հիշատակի օր:

Նոյեմբեր 18,- Փարիզի ֆրանսիական 17-րդ պատժական դատարանը պատմաբան Բերնար Լուիսի դեմ հարուցված դատավճռի կապակցութեամբ հաստատեց, որ 1915 թ. հայ ժողովուրդը մարդկութեան դեմ գործված մի ոճիրի զոհն է դարձած:

1995 թ.

Փետրվար 10,- Իր մահից 77 տարի հետո Ստամբուլի քաղաքապետարանի և կրոնական վարչութեան կողմից առաջին անգամ լինելով նշվեց սուլթան Աբդուլ Համիդ Բ.-ի մահվան տարեդարձը: Նույն օրերին լրացավ նաև Սասունի, Օսմանյան կայսրութեան հայաբնակ վայրերի և Կ. Պոլսի հայութեան կոտորածի 100-ամյա տարելիցը, որին զոհ գնացին 300 000 անմեղ հայեր:

Ապրիլ 4,- Էջմիածնի Ազգային եկեղեցական ժողովում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրվեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Սարգիսյանը:

Ապրիլ 7-8,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանի հայ ժողովրդի Արդի պատմութեան ամբիոնի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանութեան 80-րդ տարելիցին նվիրված միջազգային գիտաժողով:

Ապրիլ 14,- Ռուսաստանի Դաշնութեան Պետական Դուման պաշտոնապես դատապարտեց 1915-1922 թթ. հայերի բնաջնջման կազմակերպիչներին և ապրիլի 24-ը հայտարարեց որպես հայերի ցեղասպանութեան հիշատակի օր:

Ապրիլ 21-23,- Երևանում տեղի ունեցավ Մեծ եղեռնի

80-ամյակին նվիրված միջազգային համաժողով:

1996 թ.

Ապրիլ 1,- Դանիել Հեճինյանի և «Ackerly» ծանուցողական ընկերության նախաձեռնությամբ Բոստոնի գլխավոր հրապարակների վրա 3 հսկա որմազդեր ամրացվեցին, որոնց վրա գրված էր. «Ժողովրդի մը հանդեպ գործված ոճիրը, ոճիր է մարդկության դեմ»: «Ապրիլ 24, 1915. Թուրքերի ցեղասպանությունը հայերի նկատմամբ»:

Ապրիլ 23,- Կանադայի խորհրդարանը, մեկուկես միլիոն զոհ խլած 1915 թ. ապրիլի 24-ի հայերի ցեղասպանության 81-րդ տարելիցի առիթով և ի հիշատակ մարդկության դեմ կատարված ոճիրների՝ յուրաքանչյուր տարվա ապրիլ 20-27 հռչակեց մարդկության դեմ գործված ոճիրի հիշատակի շաբաթ:

Նոյեմբեր 11,- Լոս Անջելոսում PBS KCET հեռուստատեսության կայանը մաս առ մաս ցուցադրեց «Մեծ պատերազմը և 20-րդ դարի ձևավորումը» վավերագրական ժապավենը: Այդ օրվա բաժինը նվիրված էր հայերի ցեղասպանության:

1997 թ.

Ապրիլ 3,- Լիբանանի Հանրապետության խորհրդարանը բանաձև ընդունեց, ապրիլ 24-ը հռչակելով հայ ժողովրդի դեմ գործադրված կոտորածների հիշատակի օր:

Ապրիլի կեսերին,- Ղըրղըզիստանի նախագահ Ասկար Ակաևը իր Երևան այցելության օրերին ծաղկեպսակ դրեց Ծիծեռնակաբերդի Մեծ եղեռնի հուշարձանին: Իսկ մամլո ասուլիսի ընթացքում հայտարարեց, որ «1915 թ. Թուրքիայում հայերի դեմ ցեղասպանություն է գործադրվել»:

Հերթական ութահարման ենթարկվեց Ստամբուլի էյուլթադամասում գտնվող Ս. Եղիա եկեղեցին: Նշենք, որ մինչ այդ փետրվարի 13-ին և 15-ին ութահարվեց նաև նույն շրջանում գտնվող Ս. Մարիամ Աստվածածին եկեղեցին:

Ապրիլ 21,- Կալիֆորնիայի նահանգային խորհրդարանը

բանաձև ընդունեց ապրիլ 24-ը նահանգում հռչակելով «Հայերի ցեղասպանության ոգեկոչման օր»:

Ապրիլ 22,- ԱՄՆ-ի նախագահ՝ Բիլ Քլինթոնը հանդես եկավ մի հայտարարութեամբ, ուր դատապարտվում է 1915-1923 թթ. Օսմանյան կայսրութիւնում զոհ դնացած մեկուկես միլիոն անմեղ հայերի կոտորածները:

Հայ Համազգային Ընկերակցութեան պատվիրակութիւնը Կանադայի մայրաքաղաք Օտտավայի մեջ հանդիպում ունեցավ Ազատական կուսակցութեան Օնթարիո նահանգի լիազոր անդամների հետ: Ներկայացված հուշագրի մեջ շեշտւում էր, որ Կանադայի դաշնակցային խորհրդարանը պետք է ճանաչի հայերի ցեղասպանութիւնը: Նշենք, որ հայերի ցեղասպանութիւնը առ այսօր ճանաչված և դատապարտված է Օնթարիոյի և Քեբեքի նահանգների կողմից:

Ապրիլ 23,- Վաշինգտոնի ներկայացուցիչների Տան մեջ կոնգրեսական Ֆրենկ Փալոնիի դեկավարութեամբ տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանութեան ոգեկոչման և դատապարտման ընդլայնված նիստ:

Ապրիլ 24,- Կալիֆորնիայի նահանգապետ Փիթ Վիլսոնը ցավակցական հայտարարութիւն հրապարակեց Մեծ եղեռնի 82-րդ տարելիցի առթիւ:

Բրյուսելում հաստատված Քյուրդիստանի աքսորական խորհրդարանի գործադիր հանձնախումբը հատուկ հայտարարութեամբ դատապարտեց Թուրքիայի ցեղասպանական քաղաքականութիւնը այլազգիների նկատմամբ, հատկապես կանգ առնելով հայերի ցեղասպանութեան վրա:

Հռոմի Քահանայապետական հայկական վարժարանի մեջ տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանութեան ոգեկոչման երեկո, ուր ելույթ ունեցան Խտալիայի ակնառու քաղաքական գործիչներ, որոնք զորակցելով հայ ժողովրդին, գործնական առաջարկներ ներկայացրին Մեծ եղեռնի ճանաչման և դատապարտման խնդրում:

Ավստրալիացի Նյու Սաութ Վեյլս հայաշատ ամենամեծ նահանգի խորհրդարանը հատուկ բանաձևով միաձայն դատապարտեց 1915 թ. հայերի ցեղասպանությունը:

Ապրիլ 30,- Վաշինգտոնի Կապիտոլ Հիլի մեջ տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանության ոգեկոչման ձեռնարկ շուրջ 30 կոնգրեսականների, դիվանագետների, ակնառու մտավորականների և զանազան կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ: Ելույթ ունեցող ծերակուտականներն ու Ներկայացուցիչներին Տան անդամները ընդգծեցին, որ հայերի ցեղասպանությունը իր ճանաչումը պետք է գտնի Ամերիկայի և միջազգային հանրության կողմից: Հատկապես Ջո Քենեդին ցավ հայտնեց, որ ԱՄՆ-ի կառավարությունը դեռևս չի ճանաչել հայերի ցեղասպանությունը:

Մայիս 17-18,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանում տեղի ունեցավ «Հայկական վան-Վասպուրական»-ին նվիրված միջազգային գիտաժողով՝ կազմակերպությամբ Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ՝ Պրոֆ. Ռիչարդ Հովհաննիսյանի:

Մայիսի վերջերին,- Կալիֆորնիայի նահանգային վարչության և ԱՄՆ-ի դաշնակցային կառավարության կողմից որոշվեց Լոս Անջելոսում հայերի ցեղասպանության ոգեկոչման թանգարանի կառուցման վայրը: Այն կառուցվելու է Սան Ֆեռնանդո Հովտի վեստ Հիլզ շրջանում գտնվող հողաբլուրի վրա:

Հունիս 11-13,- Մոնրեալի Քոնքորդիա համալսարանում կայացավ «Ցեղասպանության ակադեմիականների ընկերակցություն» Բ. համագումարը: Ընդունված բանաձևում մատնանշվեց, որ «1915-ին թուրքիայում տեղի ունեցած զանգվածային սպանող ցեղասպանություն է, որը համապատասխանում է ՄԱԿ-ի Ցեղասպանության կանխարգելման և պատժի Ուխտագրի ոգուն»:

Հունիս 23,- Ստամբուլի «Հյուրիետ» թերթը տեղեկացրեց,

որ Բեյջոլլուի քաղաքապետարանը հիմնահատակ քանդել է տվել իսապոլսի և Օզմեյդանի Չըքսալանի հայ բողոքականաց եկեղեցին:

Հուլիս 14,- ՀՅԴ-ի Հայ Դատի հանձնախումբը և Թել Ավիվի հայությունը միահամուռ ըմբոստացան քաղաքային խորհրդի այն որոշման դեմ, ուր առաջարկվում էր Բեռնար Լուիսին տալ Թել Ավիվի Պատվո քաղաքացիություն: Այդ որոշման դեմ հակադրվեցին նաև մի շարք հրյա ակադեմականներ: Նշենք, որ Բեռնար Լուիսը ձայնակցելով թուրք պատմաբաններին, ուրանում է հայերի ցեղասպանությունը:

Սեպտեմբեր,- Բուռն բողոքի և բանավեճի առիթ տվեց Նյու Յորքի էլիզ Այլենդ թանգարանից 1915 թ. հայերի ցեղասպանության վերաբերյալ լուսանկարների վերցվելը: Հայության ներդրած 20-օրյա թեժ պայքարից հետո նկարները վերստին տեղադրվեցին իրենց տեղերում:

Սեպտեմբերի կեսերին,- Չիկագոյի Դը Փոլ համալսարանի իրավագիտության պրոֆեսոր, ինչպես նաև Մարդկային իրավունքների միջազգային կազմակերպության նախագահ՝ Մ. Բասիունի, Harvard-ի համալսարանի «Harvard human rights journal» հանդեսի մեջ լույս ընծայած հոդվածով առաջարկեց հիմնել «Միջազգային ոճիրների մնացուն դատարան»՝ մարդկության դեմ կատարվող ցեղասպանական արարքները դատապարտելու նպատակով: Այս առթիվ Մ. Բասիունի իր ուղարկությունը կենտրոնացրեց 1915 թ. հայերի ցեղասպանության դատապարտման հարցին:

Հոկտեմբեր,- ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչների Տան հանրապետական անդամ Ջիմ Ռոկանը (Կալիֆորնիա) իր պաշտոնակիցներին ուղղված նամակով կոչ արեց վերականգնել (H.C. Res. 55) հայերի ցեղասպանության վերաբերող բանաձևը: Նշենք, որ հիշյալ բանաձևը կոնգրեսին է ներկայացվել դեռևս 1997 թ. մարտին, կոնգրեսամեններ Ջորջ Ռադանովիչի և Դեյվիդ Բոնիերի կողմից:

Հոկտեմբեր 4,- ՀՅԴ-յան Արևելյան Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը, հայերի ցեղասպանության թուրքական ուրացումի դեմ, բողոքի ցույց կազմակերպեց Չիկագոյում, այն պանդոկի առաջ, ուր տեղի էր ունենում «Թուրք-ամերիկյան ընկերակցություններ»-ի 18-րդ տարեկան համագումարը:

Հոկտեմբեր 23,- Բելգիայի Հայ Գաղութային Վարչության նախաձեռնությամբ և քաղաքապետարանի նյութական օժանդակությամբ, Բրյուսել քաղաքի հրապարակներից մեկում տեղի ունեցավ Մեծ եղեռնի զոհերին նվիրված խաչքար հուշարձանի պաշտոնական բացումը:

Հոկտեմբեր 29,- Հաշվի առնելով միջազգային հանրության և հայկական կազմակերպությունների բողոքարկումները, ՅՈՒՆԵՍԿՈ-ն բանաձև ընդունեց, որպեսզի Օսմանյան կայսրության 700-ամյակը նշվի միմիայն մշակութային բնույթ կրող միջոցառումներով:

Հոկտեմբեր 31,- Մոնրեալի քաղաքապետ Պիեռ Բուրկը արտոնեց հայերի ցեղասպանության հիշատակին նվիրված հուշարձանի կառուցումը:

Նոյեմբեր 22,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանում «Պատմական Հայաստանի քաղաքներն ու նահանգները» խորագրի տակ տեղի ունեցավ միջազգային երկրորդ գիտաժողովը: Զեկուցումները նվիրված էին պատմական Հայաստանի Տարոն, Մուշ և Բիթլիս նահանգներին: Գիտաժողովը կազմակերպել էր համալսարանի Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ՝ պրոֆ. Ռիչարդ Հովհաննիսյանը:

Դեկտեմբեր 5-13,- Բրյուսելի համալսարանի «Միջազգային հարաբերությունների ուսումնասիրման կենտրոնի» կազմակերպությամբ Աուշվից գյուղաքաղաքի մեջ տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով, նվիրված հրեական ողջակիզումին, ուր քննարկման նյութ դարձավ նաև հայերի ցեղասպանությունը:

Դեկտեմբեր 12,- Ֆրանսիայի Լա Սիոտա քաղաքի հրա-

պարականերից մեկը կոչվեց 24 ապրիլ 1915 անունով: Հուշատախտակի վրա արձանագրված է. «24 ապրիլ 1915-ի հրապարակ. հայկական ցեղասպանության զոհ դարձած 1,5 միլիոն հայ նահատակների հիշատակին, որը գործադրվեց այդ օրերի թուրք կառավարության կողմից»:

1998 թ.

Փետրվար 27,- Սումգայիթի ողբերգության տասներորդ տարելիցի առթիվ Ստեփանակերտի և Երևանի Ծիծեռնակաբերդի հուշահամալիրներում կանգնեցված զոհերի հուշարձանների առջև տեղի ունեցան սգո արարողություններ: Աշխարհի պետություններին և բոլոր հասարակական կազմակերպություններին ուղղված միացյալ հայտարարության մեջ պահանջվում է պաշտոնապես դատապարտել Սումգայիթում, Բաքվում, Գյանջայում և Ադրբեյջանի այլ քաղաքներում տեղի ունեցած հայ բնակչության կոտորածները:

Մարտ,- Թուրքական և հայկական մամուլների հաղորդագրության համաձայն, Ուրֆայի մեջ հայերի և ասորիների չորս եկեղեցիներից երեքը փոխակերպված են մզկիթի, իսկ մեկն էլ վերածված է գորգաշինության աշխատանոցի:

Մարտ 5,- Կիպրոսի խորհրդարանը դատապարտեց Թուրքիայի կողմից գրավված շրջանում գտնվող Ս. Մակարի վանքը կիպրացի թուրքերի կողմից պանդոկի վերածելու որոշումը: Նշենք, որ 1974 թ. Թուրքիայի Կիպրոս ներխուժելու ընթացքում, թուրքական ուժերը թալանել և ավերել էին այն:

Մարտի կեսերին,- Ուրուգվայի կրթության վարչության որոշմամբ երկրորդ և երրորդ դասարանների պատմության դասագրքերում ընդգրկվեց հայերի ցեղասպանության վերաբերյալ նյութեր: Դասագրքերում տեղ գտած նյութերի հեղինակն է Պրոֆ. Անահիտ Պալյան-Ջեքմեյանը:

Մարտ 26,- ՄԱԿ-ի մոտ Կիպրոսի դեսպանը, Թուրքիայի կողմից գրավված Կիպրոսի մշակութային կոթողների բնա-

Ջրնջման հարցով բողոքագիր ներկայացրեց ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Քոֆի Անանին: Բողոքագրում խոսվում է հայոց Ս. Մակար վանքի, ինչպես նաև հունական երեք եկեղեցիների մասին, որոնք վերածված են մզկիթների, իսկ մի այլ եկեղեցի օգտագործվում է որպես ախոռ:

Մարտ 27,- Բելգիայի ծերակույտը ձայների մեծամասնությամբ բանաձև ընդունեց, ուր ճանաչելով հայերի ցեղասպանությունը կոչ է անում Թուրքիային, որպեսզի ընդունի Օսմանյան կայսրության վերջին կառավարության կողմից հայերի ցեղասպանության փաստը: Բանաձևը բարձր գնահատվեց տեղի հայ գաղութի վարչության կողմից:

Մարտի վերջին,- «Ուրուգվայ հայ բազմամիութենական կազմակերպությունը» ուրուգվայցույթյան անունից նամակ հղեց ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղար Քոֆի Անանին, որով պահանջվում է, որպեսզի «Մարդու իրավունքների հանձնաժողով»-ի 50-ամյակի առթիվ կազմակերպված հոբելյանական նիստը դատապարտի 20-րդ դարի սկզբին տեղի ունեցած հայերի ցեղասպանությունը:

Մարտ 30,- Վենետիկի քաղաքային խորհուրդը միաձայն դատապարտեց և բանաձև ընդունեց 1915 թ. հայերի ցեղասպանության մասին, արտահայտելով իր համերաշխությունը հայ ժողովրդի՝ պատմական ճշմարտության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ուղղված իր պայքարին:

Ապրիլ 1,- «Զորջ Վաշինգտոն» համալսարանում իր հերթական ելույթը ունեցավ Թուրքիայի դեսպան Նուզհետ Քանդեմիրը: Համալսարանի հայ, հույն և քյուրդ ուսանողական միությունների ներկայացուցիչները իրենց տեղատարափ հարցերով նեղ վիճակի մատնեցին դեսպանին: Հարցերը առնչվում էին հայոց ցեղասպանության թուրքական ուրացումներին, Թուրքիայի կողմից Հայաստանի շրջափակման, Կիպրոսի նվաճման և քյուրդերի հալածանքներին:

Ապրիլ 3,- Հայաստանի Հանրապետությունը ցեղասպա-

նության հանցանքը կանխարգելելու և պատժելու ՄԱԿ-ի Ռեխտի 50-ամյակի առթիվ հատուկ բանաձև ներկայացրեց ժնևում տեղի ունեցող ՄԱԿ-ի Մարդկային իրավունքների հանձնախմբի 54-րդ նստաշրջանին, որը մասնակից քառասուն երկրների կողմից ընդունվեց միաձայն:

Ապրիլ 10,- Հայաստանի Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի նախագահությունը, նախագահ՝ Ֆադեյ Սարգսյանի գլխավորությամբ ստեղծեց հատուկ կազմակերպիչ հանձնաժողով, 2000 թվականին հայոց Մեծ եղեռնի 85-ամյակը ըստ պատշաճի նշելու համար:

Ապրիլ 16-18,- Փարիզի Սորբոն համալսարանում տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանության նվիրված միջազգային սեմինար: Այն կազմակերպվել էր ՀՅԴ-ի Ֆրանսիայի Հայ Դատի հանձնախմբի կողմից, Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանի հովանավորությամբ:

Ապրիլ 16,- ժնևում տեղի ունեցող ՄԱԿ-ի «Մարդկային իրավունքների հանձնախմբ»ի նիստում, Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցիչ Կարեն Նազարյանը պահանջեց, որպեսզի հայերի ցեղասպանությունը ճանաչվի միջազգային չափանիշներով: Նա բողոքարկեց նաև մարտի 31-ը ազերիների ցեղասպանության օր հայտարարելու Ադրբեջանի անհիմն որոշումը:

Ապրիլ 17,- Արևմտյան Ամերիկայի Հայ երիտասարդաց դաշնակցության կենտրոնական վարչության մի պատվիրակութուն, հայերի ցեղասպանության ճանաչման վերաբերյալ Թուրքիայի կառավարության հասցեագրված հատուկ նամակը անձամբ հանձնեց Թուրքիայի Լոս Անջելոսի հյուպատոս Հայրի Հայրեթ Եալավին:

Ապրիլ 18,- ՀՅԴ-յան Արևմտյան Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը և Հայ երիտասարդաց դաշնակցությունը միասնաբար նախաձեռնեցին ԱՄՆ-ի նախագահ՝ Բիլ Կլինթոնին ուղղված նամակարչավ, որպեսզի պաշտոնապես ճա-

նաչվի հայերի ցեղասպանությունը:

Լոս անջելոսի մի շարք ենթաքաղաքներում ցուցադրվեց մի յուրահատուկ ձեռնակառք, որի վրա դրված էր մի մեծ կաթնա: Այն մարմնավորում էր 1915-ի հայ նահատակների արյամբ պատրաստված ապուրը: Հայերի ցեղասպանությունը դատապարտող այս ձեռնակառքի կողքերին դրված էր. «Approved by UN», «Justice is gained not given», «Turkish soup made with Armenian bones»: Հեղինակն էր գեղանակարիչ Ջարեհ Մկրտչյանը:

Ապրիլ 20,- Կալիֆորնիայի նահանգային խորհրդարանը միաձայն ընդունեց հայերի ցեղասպանությանը վերաբերող մի բանաձև, ուր ապրիլ 24-ը հռչակվում էր Կալիֆորնիայի մեջ հայերի ցեղասպանության Ոգեկոչման օր:

Ապրիլ 22,- Երևանում, Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի մեծ դահլիճում տեղի ունեցավ հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ, Գերմանիայի ականավոր հասարակական գործիչ, աստվածաբան՝ Յոհան Լեփսիուսի (1858-1926) ծննդյան 140-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողով: Յոհան Լեփսիուսը առաջինն էր, որ դատապարտեց հայերի ցեղասպանությունը և ջանք գործադրեց կանխելու հայերի կոտորածները Օսմանյան կայսրությունում:

Վիեննայի քաղաքային պանթեոնի մեջ ամփոփված «Մուսա լեռան քառասուն օրերը» գրքի հեղինակ, ավստրիացի գրող՝ Ֆրանց Վերֆելի շիրիմից մի բուռ հող տեղափոխվեց Ծիծեռնակաբերդի հայոց ցեղասպանության զոհերի հուշարձանի պատի տակ:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության խորհրդարանը որդեգրեց հայերի ցեղասպանությունը դատապարտող մի բանաձև, պահանջելով, որ ՄԱԿ-ը ճանաչի և դատապարտի 1915-ին Թուրքիայի գործադրած հայերի ցեղասպանությունը:

Ապրիլ 23,- Արգենտինայի Սենատը ընդունեց բանաձև, դատապարտելով բոլոր տեսակի ցեղասպանություններն ու

զանգվածային ոչնչացումները: Բանաձևի նախաբանում վկայակոչվում է 1915 թ. ապրիլի 24-ին սկսված ցեղասպանությունը՝ այն որակելով որպես «Թուրքերի կողմից իրականացված 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանություն»:

Ապրիլ 24,- Լոս Անջելոսում Թուրքիայի հյուպատոսության առջև տեղի ունեցավ ՀՅԴ-յան կազմակերպած ցույցը: 1500 հայորդիների բողոքեցին ընդդեմ 1915-ի հայոց ցեղասպանության և պահանջեցին, որպեսզի Թուրքիան ճանաչի այն:

Սան Ֆրանցիսկոյի Դեյվիդսոն լեռան վրա գտնվող հսկա խաչի շուրջ, որը դարձավ հայության սեփականությունը, առաջին անգամ կատարվեց Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին նվիրված սգատոն:

Նյու Յորքի քաղաքապետարանում տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված միջոցառում: Մի շարք ելույթներից հետո ընդունվեց հատուկ որոշում, ըստ որի ապրիլ 24-ը Նյու Յորքում պաշտոնապես հայտարարվեց Հայերի ցեղասպանության օր:

Մայիս 3,- Ալեքսանդրիա քաղաքի (Եգիպտոս) գերեզմանատանը տեղի ունեցավ Սերոբ Աղբյուրի կողակից և ազգային հերոսուհի Սոսե Մայրիկի (Սոսե Վարդանյան) անյունները Երևան տեղափոխելու արարողությունը, որպեսզի իր վերջնական հանգրվանը գտնի Եռաբլուրի մայր հողում:

Մայիս 16,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանում «Պատմական Հայաստանի քաղաքներն ու նահանգները» խորագրի տակ տեղի ունեցավ միջազգային երրորդ գիտաժողովը: Զեկուցումները նվիրված էին պատմական Հայաստանի խարբերդ-Ծոփք շրջանին: Գիտաժողովը կազմակերպել էր համալսարանի Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ՝ Պրոֆ. Ռիչարդ Հովհաննիսյանը:

Մայիս 18,- Ավստրալիայի Նյու Սաութ Վեյլս նահանգի խորհրդարանը պաշտոնապես ընդունեց հայերի ցեղասպանությունը, ապրիլ 24-ը հռչակելով «Հայերի ցեղասպանության

հիշատակի օր»:

2

Մայիս 29,- Ֆրանսիայի Հանրապետության Ազգային ժողովը պաշտոնապես ճանաչելով հայերի ցեղասպանությունը ընդունեց հետևյալ բանաձևը. «Ֆրանսիան հրապարակապես ընդունում է 1915-ի հայերի ցեղասպանությունը»:

Մայիս 29-30,- ՀՅԴ-յան Լիբանանի Հայ դատի մարմնի և Քյուրդիստանի աքսորական խորհրդարանի կազմակերպությամբ տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով՝ «Թուրքիայի ծավալապաշտական քաղաքականության վտանգները» թեմայով: Ընդունված բանաձևում շեշտվում էր. դադարեցնել քյուրդ ժողովրդի հալածանքները և արդար լուծում տալ քրդական հարցին: Բանաձևում նշված էր նաև՝ «Պահանջել Թուրքիայից, որպեսզի պաշտոնապես ճանաչի հայերի ցեղասպանությունը, վերադարձնի գրավյալ հողերը և վնասի հատուցում կատարի հայության, որոհետև ինքը ժառանգորդն է հայերի ցեղասպանությունը գործադրած Օսմանյան կայսրության»:

Հունիս 13,- ԱՄՆ-ի Օրեգոն նահանգի Փորտլենդ քաղաքի համալսարանում, շրջանավարտների հանդիսության ընթացքում, տեղի ունեցավ հայ ուսանողների բողոքի ցույց՝ թրքական ամբիոնի ստեղծման դեմ: Ներկա էր նաև ԱՄՆ-ի նախագահ Բիլ Քլինթոնը:

Հունիս 16,- Եվրոխորհրդարանի լիազումար նիստում, ֆրանսիացի և հույն երեսփոխանները առաջարկեցին օրակարգի վրա իբրև «ստիպողական հարց» բերել նաև հայերի ցեղասպանության ճանաչման հարցը: Զայների մեծամասնությունը չապահովելու պատճառով, առաջարկը չընդունվեց:

Հունիս 24,- Լիբանանում իր մահկանացուն կնքեց Հայ դատի անխոնջ պաշտպան, արաբ իրավաբան Մուսա Փրենսը: Նա հայտնի էր հայերի ցեղասպանության նվիրված իր բազմաթիվ ուսումնասիրություններով:

Հունիս 25,- Շվեյցարիայի հայկական համայնքի ջանքե-

րով, սոցիալիստ պատգամավոր ժան Զիգլերի կազմած հատուկ բանաձևը՝ հայերի ցեղասպանության ճանաչման մասին, ներկայացվեց Շվեյցարիայի խորհրդարանի քննարկմանը:

Հունիս 30,- Պաշտոնական այցով Հայաստան ժամանեց Արգենտինայի նախագահ Կարլոս Մենեմը: Կառավարական հանդիպումների ընթացքում նա այցելեց նաև Ծիծեռնակաբերդի Եղեռնի հուշահամալիրը և ծաղկեպսակ զետեղելով՝ մեկ րոպե լուսթյամբ հարգեց զոհերի հիշատակը:

Օգոստոս 1,- Միչիգանի (ԱՄՆ) Սաութֆիլդ շրջանի Ս. Հովհաննու եկեղեցում տեղի ունեցավ խորհրդաժողով՝ «Հայերի ցեղասպանությունը և Թուրքիայի ուրացումները» խորագրով: Այն կազմակերպված էր Միչիգանի համալսարանի հայկական ուսումնասիրությունների կենտրոնի կողմից:

Օգոստոս 10,- Մասաչուսեթս նահանգի (ԱՄՆ) կառավարիչի պաշտոնակատար՝ Փոլ Սելուչին ստորագրեց մի օրենք, որը նախատեսում է Իռլանդիայի մեծ սովի, հայերի ցեղասպանության և հրեական ողջակիզման վերաբերյալ դասավանդություններ մտցնել նահանգի ուսումնական ծրագրի մեջ:

Օգոստոս 12,- Հայաստանի, Կիպրոսի, Բուրունդիի, Ուրուգվայի և Ռուանդայի ներկայացուցիչները ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար՝ Քոֆի Անանին հատուկ նամակ հղեցին, որպեսզի սեպտեմբեր 9-ի ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովում նշվի 1948 թ. ստորագրված ցեղասպանության Ուխտի 50-ամյակը:

Օգոստոս 21,- 38-րդ անգամ Հայաստան այցելած Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանի Լորդերի Պալատի փոխ-խոսնակ Բարոնուհի Քարոլայն Քոքսը Երևանում կայացած մամլո ասուլիսի ընթացքում հայտարարեց, որ իր կողմից Մեծ Բրիտանիայի կառավարության առջև բարձրացվել է հայերի ցեղասպանության հարցը:

Սեպտեմբեր 25,- Հայաստանի Հանրապետության նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը ՄԱԿ-ի 53-րդ նստաշրջանում ելույթ ունենալով, կոչ ուղղեց միջազգային համայնքին՝

ճանաչելու հայերի ցեղասպանությունը, որպեսզի կանխվի նմանօրինակ ողբերգությունների կրկնությունը աշխարհում:

Հոկտեմբերի սկիզբ,- ԱՄՆ-ի Տեխաս նահանգի էլ Բասո քաղաքի հրեական ողջակիզման թանգարանում, Հայկական Ազգային Ինստիտուտի նախաձեռնությամբ բացվեց 1915-1923 թթ. հայերի ցեղասպանության նվիրված մշտական բաժին, «Աշխարհը չի մոռացել» խորագրով:

Հոկտեմբեր 4,- Մոնրեալի «Մարսելեն Վիլսոն» հանրային պարտեզում տեղի ունեցավ ցեղասպանության զոհերին նվիրված հուշակոթողի բացումը: Հուշատախտակներից մեկի վրա արձանագրված է. «1915-ի Հայոց ցեղասպանության 83-րդ տարելիցի առթիվ, որին զոհ գնացին 1,5 միլիոն հայեր, ձոնում ենք այս հուշարձանը ցեղասպանությունների բոլոր զոհերին և բոլոր քաղաքացիները հրավիրում ենք հանձնառության՝ հանուն հանդուրժողականության և ընկերային համերաշխության: Սույն ճանաչումը համապատասխանում է մարդու իրավունքների հայտարարության ոգուն»:

Կանադայում հայերի ցեղասպանությանը նվիրված առաջին հուշարձանը կանգնեցվել է Թորոնթոյում 1984-ին:

Հոկտեմբեր 9,- Ավստրիայի մայրաքաղաք Վիեննայի «Շիլլեր» հրապարակում տեղի ունեցավ հայ ժողովրդի բարեկամ, «Մուսա լեռան քառասուն օրերը» վեպի հեղինակ Ֆրանց Վերֆելի հուշարձանի բացումը:

Հոկտեմբեր 25,- «Արարատ Էսկիջյան» թանգարանի հովանավորությամբ, Լոս Անջելոսի Արարատ Տան Շին մատուրին մեջ հոգեհանգստյան պաշտոն կատարվեց, ուր հողին հանձնվեցին 1915-ի ցեղասպանության զոհ գնացած անմեղ զոհերի աճյունները. Սիրիայի Տեր-Ջորի անապատից հավաքել է հայ զբոսաշրջիկների խումբը Արմեն Արոյանի գլխավորությամբ:

Նոյեմբեր 14-15,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանում «Պատմական Հայաստանի քաղաքներն ու նահանգները» խո-

րագրի տակ տեղի ունեցավ միջազգային չորրորդ գիտա-
ժողովը: Զեկուցումները նվիրված էին պատմական Հայաս-
տանի կարին-էրզրում նահանգին: Գիտաժողովը կազ-
մակերպել էր համալսարանի Հայ ժողովրդի պատմության
ամբիոնի վարիչ՝ Պրոֆ. Ռիչարդ Հովհաննիսյանը:

Դեկտեմբեր 2,- ՄԱԿ-ի Գլխավոր համաժողովի 53-րդ
նստաշրջանը միաձայն ընդունեց «Ցեղասպանության կան-
խարգելման և պատժման Ուխտի 50-ամյակի» առթիվ
Հայաստանի ներկայացրած ցեղասպանության դատապարտ-
ման բանաձևը:

Դեկտեմբեր 7,- Լոս Անջելոսի Գավառի նորընտիր Շերիֆ
Լի Բաքա, իր երդումի արարողությունից հետո այցելեց
Մոնթեբելլոյի հայ նահատակների հուշարձանը իր հարգան-
քի տուրքը մատուցելու Մեծ եղեռնի զոհերին:

Դեկտեմբեր 12,- «Հայոց ցեղասպանությունից վերապ-
րածների բարեգործական միություն»ը հատուկ ուղերձով
դիմեց Հայաստանի Հանրապետության նախագահ՝ Ռոբերտ
Քոչարյանին: Բարձր գնահատելով ՄԱԿ-ի 53-րդ նստաշրջա-
նում հայերի ցեղասպանության դատապարտման նրա ելույթի
հիմնադրույթները, վերապրողները հարց հարուցեցին, որ-
պեսզի նախքան 20-րդ դարի ավարտը ՄԱԿ-ը հատուկ ուշա-
դըրություն դարձնի Հայ դատի արդար լուծման:

Դեկտեմբեր 28,- Լույս տեսավ գերմաներեն նոր հանրա-
գիտարան (420 էջ) Պրոֆ. Կուննար Հայնսոնի հեղինա-
կությամբ, ուր տարբեր ենթավերնագրերի տակ (այդ թվում՝
«Աբդուլ Համիդ», «Երիտթուրքեր», «Քյուրդեր», «Էնվեր»,
«Թալեաթ», «Թուրքիա», «Ռուսաստան» և այլն) մանրամասն
խոսվում է հայերի ցեղասպանության մասին: Պրոֆ. Կուննար
Հայնսոն Բրեմենի համալսարանի Ռաֆայել Լեմգինի անվան
ինստիտուտի տնօրենն է (Գերմանիա):

1999 թ.

Հունվար 7,- Հենրի Մորգենթաուի գերեզմանից մի բուռ

հող վերցվեց, որպեսզի ապրիլին ամփոփվի Երևանի Ծիծեռ-
նակաբերդի Մեծ եղեռնի զոհերին նվիրված հուշակոթողի
պատի տակ: Մեծ մարդասեր Հենրի Մորգենթաուն 1913-
1917 թթ. ԱՄՆ-ի դեսպանն էր Թուրքիայում: Նա առաջիննե-
րից մեկն էր, որ աշխարհով մեկ բողոքեց հայերի կոտորած-
ների մասին:

Հունվար 28,- Սփյուռքահայ (ԱՄՆ) բարեգործ Սավի
Թյուֆենկյանը Հայաստանի պատմության թանգարանին
հանձնեց 1915-ի վանի ինքնապաշտպանության մարտերի
ձեռագիր քարտեզը: Այս հազվագյուտ քարտեզը պատկանում
էր վանի ինքնապաշտպանության մարտերի մասնագետ
Միսաք Սիմոնյանին:

Հունվար 30,- Իրանի Իսլամական խորհրդարանի նիստի
ընթացքում, խորհրդարանի հայ պատգամավորներ՝ Վարդան
Վարդանյանը և Արտավազդ Բաղումյանը, բողոքարկելով
Թուրքական խորհրդարանի մի պատվիրակության ներկայու-
թյունը, լքեցին դահլիճը: Նրանք պատճառաբանեցին, որ
Թուրքական պատվիրակությունը հանդիսանում է հայ
Ժողովրդի նկատմամբ ցեղասպանություն գործադրած երիտ-
թուրքերի ժառանգորդը:

Փետրվարի սկիզբ,- Հայաստանի արտաքին գործերի
նախարար Վարդան Օսկանյանը, նկատի ունենալով, որ
Ադրբեջանցիները աստիճանաբար ոչնչացնում են Նախիջևա-
նի տարածքում գտնվող հին Զուղայի շիրմաքարերն ու
Խաչքարերը դիմեց ՅՈՒՆԵՍԿՈ-ի նախագահ Ֆեդերիկո
Մալորին, որպեսզի կտրուկ միջոցներ ձեռնարկվեն ոչնչացու-
մից փրկելու միջնադարյան հազվագյուտ հուշարձանները:

Փետրվար 15,- Կանադայի խորհրդարանը առանց վերջ-
նական արդյունքի քննարկեց հայերի ցեղասպանության
ճանաչման հարցը, որը օրակարգի նյութ էր դարձել Սքարբո-
րո-էկին-Քորտ շրջանների երեսփոխան Ջիմ Լարիկիանիսի
կողմից:

Փետրվար 17,- Զորջիա (ԱՄՆ) նահանգի ծերակույտը բանաձև ընդունեց ապրիլ 24-ը հռչակելով հայերի ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օր:

Ամերիկահայ Դեմոկրատ դեկավարության խորհրդի ներկայացուցիչները Սպիտակ Տան մեջ տեսակցեցին նախագահ՝ Բիլ Կլինթոնի հետ: Զրույցի ընթացքում մատնանշվեց հայերի ցեղասպանության ճանաչման և Արցախի ինքնորոշման իրավունքին զորակցելու անհրաժեշտությունը:

Մարտ 1,- Կանադայում Հայաստանի դեսպան Լևոն Բարխուդարյանը, խորհրդարանում հայերի ցեղասպանության հարցը քննարկելու կապակցությամբ (տես՝ փետրվար 15), հանդիպում ունեցավ Կանադայի արտաքին գործերի նախարարության ներկայացուցիչ Ջեյմս Ռայթի հետ: Այլ հարցերի հետ դեսպանը Հայաստանի կառավարության անունից հայտնեց, որպեսզի Կանադան զորակցի հայերի ցեղասպանության միջազգային հանրության կողմից պաշտոնական ճանաչումի գործընթացին:

Մարտ 5,- Ավստրալիայի Նյու Սաութ Վելս նահանգի խորհրդարանի շրջաբակում տեղի ունեցավ հայերի ցեղասպանության հուշարձանի բացումը, որը կատարեց նահանգի վարչապետ Պասկ Գարը:

Մարտ 10,- Կալիֆորնիայի Բըրկլիի համալսարանի հայ ուսանողական խորհուրդը հատուկ բանաձևով Ակադեմիական Ծերակույտից պահանջեց, որպեսզի թուրք դասախոս Համիդ Ալկարեն հրապարակային ներողություն խնդրի: 1998-ի ապրիլ 24-ի Մեծ եղեռնի ոգեկոչման երեկոյին նա անարգանքի արտահայտություն էր կատարել հայ ուսանողներին, հերքելով և ուրանալով հայերի ցեղասպանությունը:

Մարտ 16,- Հայաստանում Ռումինիայի դեսպան՝ Պավել Պլատոնյան ծաղկեպսակ դրեց Ծիծեռնակաբերդի Մեծ Եղեռնի հուշակոթողին:

Մարտ 23,- Հայաստանի Հանրապետությունում Գերման-

իացի դեսպան՝ Տիկ. Կարողա Մյուլլեր Հոլդֆեմփերը ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանին հանձնեց Գերմանիայի արտաքին գերատեսչության արխիվում պահվող 1889-1920 թթ. փաստաթղթերի և վավերագրերի մանրապատճենները, որոնք նոր լույս կսփռեն հայերի ցեղասպանության ուսումնասիրության և ճանաչման խնդրում:

Մարտ 24,- Վատիկանի թանգարանի «Սիքստինյան» սրահում բացվեց «Հայաստան-Հռոմ, 2000 տարվա հարաբերություններ» խորագրով հայ մշակույթի և պատմության ցուցահանդեսը: ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը իր բացման խոսքով առաջ քաշեց հայերի ցեղասպանության ճանաչման անհրաժեշտությունը:

Ֆրանսիայի հանրապետության Մերակուլտի նախագահական խորհուրդը որոշեց օրակարգի առաջին նիստերում չքննարկել 1998 թ. մայիսի 29-ին Ազգային ժողովի կողմից միաձայն ընդունված 1915 թ. հայերի ցեղասպանության ճանաչման վերաբերող օրինագիծը:

Ապրիլ 3,- Լոս Անջելոսի Հայ երիտասարդաց դաշնակցության կենտրոնական վարչության նախաձեռնությամբ սկսվեց հայերի ցեղասպանությունը դատապարտելու ԱՄՆ-ի նախագահ՝ Բիլ Կլինթոնին հասցեագրված քարտերի արշավ:

Ապրիլ 10,- Փարիզում տեղի ունեցավ ՄԱԿ-ի ցեղասպանության կանխարգելման և պատժումի Ուխտի վերաբերյալ մեկ օրվա հանդիպում: Հանդիպումը առնչվում էր հունիս 17, 1998 թ. Հռոմում կայացած ՄԱԿ-ի համագումարի՝ մարդկության դեմ գործադրված ոճիրները պատժելու մնայուն ատյան ստեղծելու որոշման գաղափարի հետ:

Ապրիլ 14,- Լրացավ 1909 թ. ապրիլի սկզբին Ադանայում և Կիլիկիայի հայաբնակ վայրերում տեղի ունեցած կոտորածների 90-րդ տարելիցը: Այդ եղեռնական ողբերգությանը զոհ գնաց մոտ 30 հազար հայ, որից ավելի քան 20 հազարը՝

Աղանայի նահանգում:

Ապրիլ 23,- Հայ երիտասարդաց դաշնակցությունը Լոս Անջելոսի թուրքական հյուպատոսարանի առջև կազմակերպեց ցույց պահանջելով, որ թուրքիան ճանաչի հայերի ցեղասպանությունը:

Ապրիլ 24,- Ֆրանսիայի Լիոն քաղաքից սկսվեց Հայոց Մեծ եղեռնին նվիրված ահազանգի մեծ քայլարշավը, որն ավարտվեց մայիսի 11-ին Փարիզի Ալֆորվիլի շրջանում: Ճանապարհին քայլարշավին միացան հարյուրավոր հայեր և ֆրանսիացիներ: Մասնակիցներին դիմավորեցին քաղաքապետ Ռընե Ռուքեն և այլ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք: Այնուհետև քայլարշավի մասնակիցները հոծ բազմությամբ ծաղկեպսակ զետեղեցին «Աշտարակ» հրապարակում գտնվող խաչքարին:

Մայիս 12,- Հայաստանում գտնվող Հունաստանի նախագահ Կոստանտինոս Ստեֆանոպուլոսը ծաղկեպսակ դրեց Ծիծեռնակաբերդի Մեծ եղեռնի զոհերի հուշակոթողին:

Մայիս 19,- Ծիծեռնակաբերդի Մեծ եղեռնի հուշահամալիրի մոտ առաջին անգամ պաշտոնապես նշվեց Պոնտոսի (Սև Ծովի հարավային ծովեզրյա մասը) կես միլիոն հույների ցեղասպանության օրը, մասնակցությամբ Հայաստանի հույն համայնքի և հայության ու Հայաստան-Հունաստան Ընկերության ներկայացուցիչի (հույների կոտորածը սկսվել էր 1916 թ. մայիսի 19-ին):

Հունիս 5,- Ֆրանսիայի Գրենոբլ քաղաքի քաղաքապետարանի առջև բացվեց հայերի ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված խաչքար-հուշարձան:

Հունիս 29,- Կալիֆորնիայի նահանգապետ Կրեյ Տեյվիսը հաստատեց 1999-2000 տարեշրջանի ամսավարկը, ուր ընդգրկված է նաև հայերի ցեղասպանության նվիրված վավերագրական շարժապատկերի պատրաստության (463 785 դոլար) և ցեղասպանության դասավանդման ծրագիրը ար-

դիականացնելու (99 000 դոլար) առաջարկները:

Հունիս 16,- ԱՄՆ-ի նախագահության հանրապետական թեկնածու Էլիզապեթ Տոլ հայտարարեց, որ «Հայերը այս դարասկզբի ցեղասպանության զոհերն են»:

Հունիս 20,- Պաշտոնական այցով Երևանում գտնվող Ֆրանսիայի Ծերակույտի նախագահ՝ Քրիստիան Փոնսըլենը իր պատվիրակությամբ այցելեց և ծաղկեպսակ դրեց Ծիծեռնակաբերդի Մեծ եղեռնի հուշահամալիրին:

Օգոստոս 20,- Կալիֆորնիայի նահանգային ծերակուտական՝ Ատամ Շիֆը հատուկ նամակով իր զորակցությունը հայտնեց «Հայկական ֆիլմ» հաստատության, որպեսզի պատրաստվի հայերի ցեղասպանության վերաբերող վավերագրական շարժանկար:

Սեպտեմբեր,- Գերմանիայում բնակվող 11 247 թուրքերի ստորագրությամբ խնդրագիր ներկայացվեց Թուրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովին, որպեսզի ճանաչվի հայերի ցեղասպանությունը: Խնդրագրի պատճենները առաքվեցին նաև աշխարհի ավելի քան 20 երկրների կառավարութայուններին և այլ միջազգային կազմակերպութայուններին:

Նոյեմբեր,- Գերմանիայի Ֆրանկֆուրդ քաղաքում գտնվող «Ցեղասպանության դեմ կազմակերպության» նախագահ՝ Ալի Էրթեմը 1915 թ. հայերի կրած վնասի համար 300 դոլար նվիրեց Ծիծեռնակաբերդի Ցեղասպանության թանգարանին: Նա պարտավորվեց մինչև իր կյանքի վերջը ամսական 25 դոլար հատկացնել թանգարանին, կոչ անելով նաև, որ իր հայրենակիցները հետևեն իր օրինակին:

Նոյեմբեր 4,- Հայ դատի հանձնախումբը հրապարակեց հայերի ցեղասպանության ճանաչումը պահանջող մեկ միլիոն բացիկներ: Դրանք ամերիկահայերի կողմից հասցեագրվելու են ամերիկյան նախագահական ընտրութայունների 5 թեկնածուներին, որպեսզի զորավիգ կանգնեն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների կողմից հայերի ցեղասպանության ճանաչման

և դատապարտման խնդրին:

Նոյեմբեր 13-14,- Լոս Անջելոսի UCLA համալսարանում «Պատմական Հայաստանի քաղաքներն ու նահանգները» խորագրի տակ տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով: Զեկուցումները նվիրված էին Պատմական Հայաստանի Տիգրանակերտ (Դիարբեքիր) և Եդեսիա (Ուրֆա) շրջաններին: Գիտաժողովը կազմակերպել էր համալսարանի Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ՝ Պրոֆ. Ռիչարդ Հովհաննիսյանը:

Նոյեմբեր 19,- Ստամբուլում տեղի ունեցած ԵԱՀԿ-ի Գերատիճանին Հայաստանի նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը իր ելույթի ընթացքում մատնանշեց. «Մենք չենք կարող մոռանալ մեր ժողովրդի պատմության ողբերգական էջերը և ցեղասպանության նրա կրած ցավը»:

Նոյեմբեր 22,- Հայերի ցեղասպանությանից վերապրող 84-ամյա Մարթին Մարությանը դատական հայց ներկայացրեց New-York Life ապահովագրական ընկերության դեմ, պահանջելով 3 միլիառ դոլարի վնասի հատուցում տալ այն հայերին, որոնք որպես Օսմանյան կայսրության հպատակ, ապահովագրական հաշիվ ունենալով այդ ընկերության մեջ, զոհ են գնացել երիտթուրքերի կազմակերպած ցեղասպանության: Մարթին Մարությանի իրավաբանն է Վարդգես Եղիայանը: Հայկական ցեղասպանության այդ դատին, եղեռնից վերապրող հայցվորների թիվը աստիճանաբար շատանում է:

Նոյեմբեր 24,- Ալեքսանդրետ քաղաքի մոտակայքում գտնվող Քըրըք-Նանի Ս. Գրիգոր եկեղեցին բռնադրավվեց տեղի թուրքական իշխանությանը կողմից:

Նոյեմբեր 29,- ԱՄՆ-ի նախագահական դեմոկրատ թեկնածու Բիլ Բրետլի New Hampshire նահանգի Տերի քաղաքում մի հայտարարության կոչ ուղղեց թուրքիային, որ նա դադարի ուրանալ հայերի ցեղասպանությունը: Նա պնդեց, որ թուրքիայի ներկա կառավարությունը պետք է

ընդունի 1915-1923 թթ. հայերի նկատմամբ գործադրված տեղահանություններն ու ջարդերը:

Դեկտեմբեր,- «Հայոց ցեղասպանության այժմեականությունը» խորագրով լույս տեսավ 1998 թ. ապրիլին Հայ դատի Պաշտպանության հանձնախմբի կողմից Ֆրանսիայի Սորբոնի համալսարանում կազմակերպված հայերի ցեղասպանության նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերը:

Դեկտեմբեր 1,- Բուլղարիայի Հանրապետության նախագահ՝ Պյոտր Ստոյանովը Երևան կատարած իր պաշտոնական այցելության ընթացքում ծաղկեպսակ դրեց Ծիծեռնակաբերդի Մեծ եղեռնի հուշարձանին: Իսկ ցեղասպանության թանգարանի մատյանում արձանագրեց. «Խոնարհվում եմ հայ ժողովրդի տառապանքի և հերոսության առջև, որ հայ ազգի պատմության հիմքն են կազմել: Հպարտ եմ, որ իմ ժողովուրդը ապաստան տվեց ու նեցուկ կանգնեց հայրենիքից վտարված հայերին և որ մեծագույն բուլղար բանաստեղծը հայ ժողովրդի մասին գրեց. «Ընդմիշտ հերոս տանջահար ժողովուրդ»:

Դեկտեմբեր 9,- Հայկական հարցերի հաստատության նախագահությունը նախաձեռնեց կազմել Մեծ եղեռնի զոհերի անվանացանկը, ինչպես նաև հայության կրած վնասների ցուցակը: Հաստատությանը դիմեց Հայաստանի և Սփյուռքի համայն հայության, որպեսզի զոհերի անունները և նրանց լքյալ գույքերի ստացականների պատճենները ուղարկվեն հետևյալ հասցեներով.

Հայաստանից և ԱՊՀ-ի երկրներից ուղարկել՝

Հայկական հարցերի հաստատություն

Հանրապետության փող. թիվ 30

Երևան- 375019

Սփյուռքից ուղարկել՝

Institut für Armenische Fragen e. v.

Steinsdorf Str. No. 20

80538 Munchen- Germany

2000 թ.

Ստոկհոլմում տեղի ունեցավ ցեղասպանության վերաբերյալ միջազգային համաժողով 48 երկրների մասնակցությամբ: Համաժողովում չքննարկվեց 1915 թ. հայերի ցեղասպանությունը: Հայաստանի պատվիրակության հրավեր չուղարկելու պատճառով եղան բազմաթիվ բողոքներ: Հատկանշական է, որ մի շարք օտարազգի ակնառու գործիչներ իրենց ելույթներում կանգ առան և հիշեցրին հայերի ցեղասպանության մասին:

Փետրվար 9,- վիրջինիայի նահանգի (ԱՄՆ) խորհրդարանը միաձայն որոշեցրեց մի բանաձև, 2000 թ. ապրիլ 24-ը հայտարարելով «1915-1923 թթ. հայերի ցեղասպանության հիշատակության օր»:

Փետրվար 16,- ԱՄՆ-ի կոնգրեսականներ Զորջ Ռադանովիչը, Բրեդ Շերմանը և Սամվել Գեյդոնսոնը, կոնգրեսում գումարված նիստի ընթացքում Պետական քարտուղար Մատլեն Օլբրայթին հարց հարուցեցին, որպեսզի ԱՄՆ-ը ճանաչի հայերի ցեղասպանությունը:

Փետրվար 20- Ազգային հերոս զորավար Անդրանիկի անցումը Փարիզի Փերլաշեզ գերեզմանատնից տեղափոխվեց Հայաստան և հողին հանձնվեց Երևանի եռաբլուրի բարձունքում:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն գիրքը տպարան հանձնելու նախօրյակին մամուլում հաղորդումներ եղան, որ աշխարհի հայահոծ բոլոր գաղութներում, ինչպես նաև Հայաստանում նախապատրաստություններ են կատարվում Մեծ եղեռնի 85-ամյա տարելիցը ըստ պատշաճի նշելու և հարգելու 1915 թ. ամենդ զոհերի հիշատակը:

Հայաստանում քրիստոնեության պետական կրոն

հռչակման 1700-ամյակի և հայերի ցեղասպանության 85-րդ տարելիցի առթիվ Բերիո թեմի ազգային առաջնորդարանը (Հալեպ) ապրիլի 22-27 կազմակերպելու է ուխտագնացություն դեպի Տեր-Ջոր:

Մայիսին Բոստոնից (ԱՄՆ) Հայաստան է տեղափոխվելու հայտնի ռազմական և քաղաքական գործիչ Դրոյի (Դրաստամատ Կանայան) անցումը:

Միջազգային խորհրդարաններում և այլ պաշտոնական կազմակերպություններում կրկին քննարկման նյութ դարձավ հայերի ցեղասպանության ճանաչման ու դատապարտման հարցը: Օր. Ֆրանսիայի Մերակույտի խմբակցության կողմից նախատեսվեց մարտի 9-ին Ֆրանսիայի խորհրդարանում քննարկել հայերի ցեղասպանության վերաբերյալ բանաձևը:

ՓԱՓԱԶՅԱՆ ԱՎԵՏԻՍ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական հարցը և Մեծ եղեռնը
(1876-2000)

Հրատարակչության տնօրեն Սուրատ Մկրտչյան
Հրատարակչական խմբագիր Մաշա Մնացականյան
Գեղ. խմբագիր և նկարիչ Արա Բաղդասարյան
Սրբագրիչ Վահան Բահարյան
Շապիկի համակարգչ. ձևավորումը Գրիգոր Հարությունյանի
Համակարգչային շարվածքը Վահան Բահարյանի

Տպագրությունը օֆսեթ
Չափսը 60x84 1/16
Թուղթը օֆսեթ 1
Ծավալը 3 տպ. մանուկ
Տպաքանակը 500 օրինակ
Գինը պայմանագրային

«Զանգակ-97» հրատարակչություն,
Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա 3, հեռ. 56-30-82:
E-mail: zangak@arminco.com.

Տպագրված է «Զանգակ-97» հրատարակչության տպարանում,
Երևան, Վարդանանց փակուղի 8, հեռ. 54-05-17:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0067245

A 11
85996